

ΤΟ ΑΡΘΡΟΝ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ
ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

- ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ
- ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
- ΔΙΑΦΟΡΑ

Τὸ ἄρθρον τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Συντάξεως**«ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ»****(Κριτική ἀξιολόγησις διακηρύξεως τῶν Καθηγητῶν κ.κ. Δ. Τσάτσου καὶ Κ. Τσουνκαλᾶ)****Δ'****8. Οἱ ὑπ' ἀρ. 9-12 παράγραφοι τῆς διακηρύξεως**

Τὸ μανιφέστο γιὰ τὶς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Δημοκρατίας τῶν δύο συναδέλφων καταλήγει στὶς παραγράφους 9-12, τὶς ὁποῖες παραθέτομεν ὅλες μαζί, διότι εἰς αὐτὲς κατ' οὐσίαν ἐπαναλαμβάνεται ὅ,τι περὶ θρησκευτικῶν ἢ μεταφυσικῶν ἢ προπολιτικῶν στοιχείων ἐλέχθη στὶς ὑπ' ἀρ. 1-8 παραγράφους, τὶς ὁποῖες ἤδη ἔχομεν ἀξιολογήσει στὰ τρία προηγούμενα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία».

Τοῦ κ. **ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ**
 Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου
 Ἀθηνῶν, Τακτικοῦ Μέλους τῆς Εὐρωπαϊκῆς
 Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν

Οἱ ὑπ' ἀρ. 9-12 παράγραφοι ἔχουν ὥς ἐξῆς:

9. Ἄν ἡ βούλησις τοῦ λαοῦ ἔλθῃ σὲ ἀντίθεση μὲ μίαν προπολιτογραφημένη μεταφυσικὴ «οὐσία» τῆς κοινωνίας, ἡ δημοκρατία θὰ κλονισθεῖ καὶ αὐτὸ θὰ συμβεῖ ἀκριβῶς διότι ἡ δημοκρατικὴ πολιτικὴ ἀντιπαράθεσις θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ὑποταχθεῖ σὲ ἕναν ἰδεολογικὸ μονισμό, θεμελιωμένο στὴν καταστροφικὴ διάκρισις ἀνάμεσα στὴν ἐκ προοιμίου «σωστὴ» καὶ στὴν ἐκ προοιμίου «ἐσφαλμένη» πολιτικὴ.

10. Ἐνας μεταφυσικὰ –ἄρα καὶ θρησκευτικὰ– προσδιορισμένος πολιτικὸς μονισμὸς τῆς Πολιτείας δὲν περιορίζεται ποτὲ στὴ συγκεκριμένη μεταφυσικὴ –ἐδῶ θρησκευτικὴ– ἐπιλογή, ἀλλὰ διαχέεται σὲ ὅλο τὸ πεδίου τῆς πολιτικῆς: στὴν οἰκονομία, στὴν κοινωνικὴ πολιτικὴ, στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ κ.ο.κ. Προφανῶς, ὅμως, οἱ οἰκονομικὲς, ἐθνικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπιλογὲς δὲν εἶναι ἐπιτρεπτό νὰ ἀνάγονται στὴ δογματικὴ συμβατότητά τους μὲ προπολιτικὰς ἀξίες ἢ μὲ σεπτὰ κείμενα, ἀκόμα καὶ μὲ τὰ Εὐαγγέλια. Πολὺν περισσότερο πού τὰ κείμενα αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπόκεινται σὲ ἔλλογι ἀμφισβήτηση, δηλαδὴ σὲ δημοκρατικὸ ἔλεγχο.

11. Λένε πὼς ἡ δημοκρατία δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ προφήτες ἢ ἀπὸ σωτῆρες. Ἡ διατύπωση εἶναι

ἐλλιπὴς ἢ καὶ παραπλανητικὴ, γιὰτὶ συμβαίνει κάτι πολὺν περισσότερο: οἱ σωτῆρες, οἱ κάτοχοι τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως γνώσης καὶ οἱ προφῆτες εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού τὴν ἀπειλοῦν κατ' ἐξοχὴν. Πράγματι, δύο εἶναι τὰ βασικὰ λογικὰ καὶ ἴστορικὰ ἐπιχειρήματα πού καθιστοῦν τὴ δημοκρατία ἀναντικατάστατη πολιτειακὴ μορφή. Τὸ πρῶτο εἶναι ὅτι κανεὶς προσδιοριστικὸς τῆς πολιτειακῆς βούλησις παράγοντας δὲν μπορεῖ νὰ ἐπικαλεῖται μίαν «πλήρη» ἐκ τῶν προτέρων γνώση περὶ τοῦ «ἀληθοῦς» καὶ συνεπῶς τοῦ ἐξ ὀρισμοῦ «ὀρθοῦ». Ἄν ἦταν δυνατόν νὰ συμβαίνει κάτι τέτοιο, ἡ δημοκρατία θὰ ἦταν πολυτελὴς ἢ καὶ περιττή. Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ δημοκρατία εἶναι ἀσύμβατη μὲ τὴν πολιτειακὴ ἐγκυρότητα τῆς ὁποίας παντογνωσίας. Τὸ δεύτερο εἶναι ὅτι κανεὶς δὲν δικαιούται νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι γνωρίζει τὸ μέλλον. Σὲ μίαν τέτοια περίπτωσι, μὲ εἰς πείσμα τῶν προφητῶν ἀποφαινόμενὴ καὶ δρῶσα δημοκρατία θὰ ἦταν προφανῶς παραλόγη καὶ ἐπικίνδυνη.

12. Ἡ δημοκρατία εἶναι λοιπὸν συννφασμένη μὲ μίαν μόνιμην ἐκκρεμότητα. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκκρεμότητα τοῦ ἱστορικοῦ μέλλοντος. Αὐτὸ ἀποκλείει κάθε μεταφυσικὴ –ἄρα καὶ θρησκευτικὴ– αὐτοδέσμευση τῆς πολιτείας, ἀλλὰ θέτει καὶ ὅρια στὴν προγνωστικὴ τῆς λειτουργία, κυρίως ὅταν πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπίκλησι τῆς ὁποίας μεταφυσικῆς, ὅποτε ἀναιρεῖ τοὺς βασικοὺς ὅρους τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ δράσις τῶν ἀυτόκλητων πάντα παντογνωστῶν καὶ προφητῶν εἶναι ἐλεύθερη στὰ πλαίσια τῆς κοινωνίας, ἀρκεῖ νὰ παραμένει ἔξω ἀπὸ τὶς λειτουργίες τῆς θεσμοποιημένης δημοκρατικῆς Πολιτείας. Γι' αὐτὸ ζητοῦμε τὸν χωρισμὸ Ἐκκλησίας καὶ δημοκρατικῆς Πολιτείας, δηλαδὴ τὴν ἐκκοσμίκευση τῆς ἐλληνικῆς Πολιτείας.

9. Κριτικὴ ἀξιολόγησις τῶν ὑπ' ἀρ. 9-12 παραγράφων.

α) Πὰ τὶς ἐπαναλήψεις, πού ὑπάρχουν στὶς ὑπ' ἀρ. 9-12 παραγράφους ἰσχύουν ὅσα ἔχομεν παρα-

τηρήσει σχετικῶς στὰ τρία προηγούμενα ἄρθρα μας. Πὰ τίς νέες διατυπώσεις καὶ ἐπισημάνσεις τῶν παραγράφων αὐτῶν παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις γενικῶς ὅτι καὶ μέσα εἰς αὐτὲς εἶναι ἔκδηλα ὀρεκτὰ συλλογιστικὰ σφάλματα, ὡς λ.χ. τὰ σφάλματα τῆς «λήψεως τοῦ ζητουμένου», τῆς «τῶν ὄρων τετράδος» (quaternio terminorum), τῆς χρήσεως τῆς μεθόδου τοῦ Προκρούστου καὶ τῆς «μεταβάσεως εἰς ἕτερον γένος».

β) Οἱ δύο Καθηγητὲς κάνουν ἄστοχη διάκρισιν καὶ ἐνδεχομένην ἀντιπαράθεσιν τῆς «βούλησιν τοῦ λαοῦ» καὶ τῆς «κοινωνίας», ὡς ἐὰν ἡ «κοινωνία» δὲν διαμορφώνεται ἀπὸ τὴ βούλησιν τοῦ λαοῦ. Ἡ μεταφυσικὴ «οὐσία» τῆς κοινωνίας ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι ἄσχετη πρὸς τίς προπολιτικὲς μεταφυσικὲς ἢ θρησκευτικὲς κατευθύνσεις καὶ ἀνάγκες τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τὴν συγκροτεῖ. Ἐπομένως ἀποτελεῖ σκιαμαχίαν νὰ ὁμιλοῦμε περὶ ὑποταγῆς τῆς δημοκρατίας «σὲ ἕναν ἰδεολογικὸ μονισμό». Ἡ ἀληθινὴ δημοκρατία πρέπει ἀφ' ἑνὸς νὰ ἐξασφαλίσῃ στίς μειονότητες δυνατότητα πρὸς ἐλεύθερη ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων τῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου πολὺ περισσότερον μὲ τὸ κριτήριον τῆς «λαϊκῆς κυριαρχίας» πρέπει νὰ ἱκανοποιῇ τὰ θρησκευτικὰ αἰτήματα καὶ τίς «προπολιτικὲς» μεταφυσικὲς ἀνάγκες τῆς πλειονηφίας τῶν πολιτῶν. «*Ἰδεολογικός μονισμός*» εἶναι δυνατόν μόνον σὲ ὁλοκληρωτικὰ καθεστῶτα, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτῶν θὰ εἶναι ἐπιφανειακός, ὡς ἔχομεν ἤδη ἐπισημάνει.

γ) Τὰ ἱερὰ κείμενα τῶν διαφορῶν θρησκειῶν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπόκεινται «τόσον σὲ ἔλλογη ἀμφισβήτηση», ὅσον –ὅπως συμβαίνει στὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια– καὶ σὲ ἔλλογη θεμελίωσι καὶ παραδοχὴ τοῦ ἱστορικοῦ περιεχομένου αὐτῶν.

δ) Μὲ κάποιαν δημαγωγικὴν ἀπόχρωσι καὶ μὲ κάποιαν εἰρωνεία τὸ μανιφέστο τῶν δύο Καθηγητῶν ἐπιδίδεται εἰς νέαν σκιαμαχίαν ἀποδίδοντας ἐμμέσως στοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας ἀξιώσεις περὶ... παντογνωσίας καὶ προβλέψεως τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ μέλλοντος! Π' αὐτό, ὡς λέγουν, πρέπει νὰ γίνῃ χωρισμός Ἐκκλησίας καὶ δημοκρατικῆς Πολιτείας, δηλαδὴ «ἐκκοσμίκευση τῆς ἑλληνικῆς Πολιτείας»! Ὅπερ ἔδει δεῖξαι!

Πρὸ 38 ἐτῶν ὁ γράφων εἶχεν ἐπισημάνει τὰ ἐξῆς: «*Ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως πίστις εἶναι ὁδοιπορία ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καὶ θεᾷ “δὲ ἐσόπτρον ἐν αἰνίγματι” (Α' Κορ. ιγ', 12) καὶ οὐχὶ “πρόσωπον πρὸς*

πρόσωπον”. Τὸ “ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους” ἰσχύει καὶ περὶ τῆς ἐκ πίστεως ἀπορρεούσης γνώσεως... Διὰ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως δίδονται ἀπαντήσεις εἰς πολλὰ προβλήματα, ἀλλ' αἱ ἀπαντήσεις αὗται εἶναι ἡ πηγὴ νέων καὶ ἀκόμη βαθύτερων ἀβύσσων. Δὲν ὑπάρχει μόνον τὸ φῶς, ἀλλ' ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἡ νύξ τῆς πίστεως. Ἡ πίστις, κατὰ τὸν Pascal (*Pensées*, ἀρ. 430, ἔκδ. E. Wasmuth), παρέχει μὲν ἱκανὸν φῶς, ἀλλὰ καὶ περιέχει σημαντικὸν σκότος...

»*Ἡ πίστις εἶναι “ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων”*... Ὁ πλήρως κατανυγόμενος Θεὸς δὲν θὰ ἦτο ὁ Θεὸς τῆς ἀποκαλύψεως, ἀλλ' ὁ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου πλασθεὶς Θεός...

»*Ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως ἔχει ἐνρῦτητα καὶ ἐνότητα, ἀγνοοῦσα τὴν ὁμοιομορφίαν, ἰσοπέδωσιν, σχηματοποίησιν καὶ τυποποίησιν καὶ καθιστῶσα δυνατὴν τὴν ποικιλίαν διὰ τῆς διαφορῶν πραγματοποίησεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ καθ' ἕκαστον ἀτόμου...*

»*Ἡ πίστις δὲν παρέχει ὁλοκληρωτικὴν γνῶσιν...* Πρὸς τοῦτοις μετὰ τῆς πίστεως εἶναι ἀρρήκτως συννυφασμένη ἡ ἐλπίς, ἥτις προϋποθέτει, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὑπαρξις δὲν κατέχει τὸ πλήρωμα τῶν ἀγαθῶν, οὔτε ἔχει ἀφικθῆ εἰς τὸ τέρας καὶ τὴν τελειότητα. Τὸ καθ' ὁδὸν εὐρίσκεισθαι, τὸ ὁδοιπορεῖν, τὸ ἀναζητεῖν... εἶναι κατηγορίαι, αἵτινες ἀκριβῶς εἶναι δυνατὰ μόνον ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς πίστεως, ἐξ ἧς ἀνθίζει ἡ ἐλπίς, ἥτις θὰ ἦτο παράλογος καὶ ἀκατανόητος ἄνευ τῆς πίστεως... Ἡ ἑλλειψὶς πλήρους βεβαιότητος εἶναι πάντοτε ὁ κλήρος τοῦ Χριστιανοῦ... Ἡ πίστις..., ἀποκλείουσα πᾶσαν ἐγγύησιν καὶ ἀπόλυτον γνῶσιν, συνιστᾷ: “Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε” (Φιλιπ. β', 12)» (Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Ἡ Φιλοσοφία τῆς Θρησκείας τοῦ Karl Jaspers, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1963, σσ. 25 καὶ 71-72).

ε) Μόνον μὲ τὸ λογικὸ σφάλμα τῆς ἀποκρύψεως τῆς χρήσεως πρὸς προβολὴν ἱστορικῶν καταχρήσεων εἶναι δυνατόν νὰ προβάλλεται ὁ ἀφελὴς ἰσχυρισμός ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις... ἀπειλεῖ τὴν δημοκρατίαν, διότι δῆθεν εἶναι «προσδιοριστικὸς τῆς πολιτικῆς βούλησιν παράγοντας», ποὺ «ἐπικαλεῖται μίαν “πλήρη” ἐκ τῶν προτέρων γνῶσιν περὶ τοῦ “ἀληθοῦς” καὶ συνεπῶς τοῦ ἐξ ὀρισμοῦ “ὁρθοῦς”» (§ ii). Ἡ χριστιανικὴ πίστις εἶναι δυνατόν νὰ προσανατολίσῃ τὴ βούλησιν καὶ τίς ἐνέργειες τῶν

φωτισμένων πολιτειακῶν καὶ πολιτικῶν συνδιαμορφωτῶν τῆς ἀληθινῆς δημοκρατίας, ἀλλ' οὐδέποτε δημιουργεῖ τὴ φαντασίωσι ὅποιασδήποτε παντογνωσίας, ἢ ὅποια ἀρνείται «ἐκκρεμότητες» καὶ αἶρει δῆθεν τὴν ἐλευθερία τῆς δημοκρατικῆς προσιμύσεως μᾶς ἀπὸ τὶς ἐναλλακτικὲς δυνατότητες διαμορφώσεως τοῦ δημοκρατικοῦ ἱστορικοῦ μέλλοντος. Πρὸ 29 ἐτῶν μέσα στὴν Αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας σὲ διάλεξι τοῦ ὁ γράφων εἶχε τόνισι τὰ ἑξῆς:

Οἱ διεπόμενοι ἀπὸ χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν καὶ βιοθεωρίαν «πολιτικοὶ εἶναι ἐλεύθεροι γιὰ τὶς συγκεκριμένους ἐπιλογές τους, ὅπως οἱ ἰατροὶ σ' ἓνα ἱατρικὸ συμβούλιο. Μπορεῖ νὰ εἶναι ἐξ ἴσου χριστιανικὰ προσανατολισμένοι, νὰ ἀντιμετωπίζουν μὲ τὸ ἴδιο χριστιανικὸ πνεῦμα μιὰ νόσο κι ὅμως νὰ ἔχουν διαφορετικὴ ἐπιστημονικὴ γνώμη στὸ ἐὰν ἢ ἀ' ἢ β' θεραπευτικὴ καὶ διαιτητικὴ ἀγωγή εἶναι ἢ καταλληλότερη γιὰ τὴν ἀρρώστια αὐτή.

»Ὁ Χριστιανικὸς Κοινωνισμὸς κανένα σύστημα δὲν καταδικάζει ὡς ἀπλῶς οἰκονομικὸ ἢ κοινωνικὸ ἢ πολιτικὸ. Τὸ ἐὰν ἢ πολιτειακὴ δομὴ ἔχει σοσιαλιστικὸν ἢ συλλογικὸν χαρακτήρα καὶ συγκεντρωτικὴ ὑφή· τὸ ἐὰν ἐνθαρρύνῃ ἢ ὄχι τὴ διοικητικὴ ἀποκέντρωσι ἢ τὴν αὐτοδιαχείρισι· τὸ ἐὰν ἔχῃ ἢ ὄχι ὁμοσπονδιακὴν ὀργάνωσι· τὸ ἐὰν ἔχῃ ἓνα καθαρὸ μένο, λογικὸ καὶ μετριάσμενο νεοφιλευθερισμὸ, ἐλεγχόμενο καὶ ὑποκείμενο σὲ ἀυξημένον κρατικὸ παρεμβατισμὸ· τὸ ἐὰν θὰ κρατικοποιῶνται τὰ μέγιστα συγκροτήματα παραγωγῆς ἢ θὰ ἐποπτεύονται ἀπὸ ἐκπροσώπους τῆς κυβερνήσεως, πὺν θὰ συμμετέχουν στὰ διοικητικὰ τους συμβούλια· τὸ ἐὰν θὰ κοινωνικοποιῶνται τὰ κέρδη τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων μὲ μεγαλύτερη ἄμεση φορολογία· τὸ ἐὰν, ἀποφεύγοντας κάθε δογματισμὸ καὶ μονολιθισμό, μπορεῖ ἢ κρατικὴ ὀργάνωσις νὰ κάμῃ ἐκλεκτικὴ σύνθεσι τῶν θετικῶν στοιχείων τοῦ λιμπεραλισμοῦ καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ, τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος σὲ μιὰ καινούρια δομὴ, πὺν θὰ εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει δημοκρατικὴ καὶ ὄχι μονοκομματικὴ ἢ ὀλοκληρωτικὴ –αὐτὸ εἶναι κάτι, πὺν ἀπὸ ἅποσι χριστιανικὴ εἶναι ἀδιάφορο, τοσοῦτον μᾶλλον ὅσον ἢ χριστιανικὴ βιοθεωρία δὲν ἔχει οὐτοπιστικὴ ὑπερραισιδοξία, διότι γνωρίζει ρεαλιστικά, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἐπίγειοι ἄγγελοι. Ὅπως τονίζει ὁ Ρῶσος φιλόσοφος Μπερδιάγιεφ, «οἱ Χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ

συμμετέχουν κατὰ τρόπο δημιουργικὸ στὴν τροποποίησι τῆς κοινωνικῆς τάξεως, στὴ μεταρρύθμισί της καὶ στὴν τελειοποίησί της. Ἀλλ' ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ ἀπαιτεῖ ἐδῶ ἓνα ρεαλισμὸ, καταπολεμεῖ τὶς οὐτοπίες καὶ τὶς φαντασιοπληξίες... Ἡ τελεία κοινωνία εἶναι νοητὴ μόνο σ' ἓνα κόσμον τέλειον, μόνον ὡς μεταμόρφωσις τοῦ κόσμου, ὡς καινὴ γῆ καὶ καινὸς οὐρανός, ὡς νέα Ἱερουσαλήμ, ὡς ἔλευσις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ» (Εὐαγγελίου Δ. Θεοδώρου, Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτικὴ, Ἀθήναι 1984, σσ. 78-79).

στ) Τὸ ὅτι ὁ χριστιανικὸς προσανατολισμὸς τῶν πολιτειακῶν παραγόντων δὲν αἶρει τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐπιλογῶν τους ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἀνάμεσα σὶς ἀξίες καὶ σὶς διάφορες ὑπαρκτὲς κλίμακες διαβαθμίσεως καὶ ἱεραρχήσεως τους συνιστᾷ τόσον τὸ ποιητικόν, ὅσον καὶ τὸ τελικόν αἴτιον τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ αὐτὴ ἐξαρθᾶται ἐκ «προπολιτικῶν» κοσμοθεωρητικῶν καὶ βιοθεωρητικῶν κινήτρων. Ἐάν, λοιπόν, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, «πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας» (Ἰω. η', 34), εἰς τρόπον ὥστε νὰ ὑπάρχουν «ἐλευθερίαν ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς» (Β' Πέτρ. 19), ἀντιθέτως ἡ προπολιτικὸ καὶ προσυνταγματικὸν χαρακτήρος χριστιανικὴ βιοθεωρία, προσφέροντας στοὺς ἀνθρώπους ἱεραρχημένα δραστικά ἀξιολογικά κίνητρα καὶ ἐλατήρια, εἶναι ἡ ἀκρόπολις τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας, τὴν ὅποιαν προέβαλλαν τόσον ὁ Κύριος, ὅταν ἔλεγε «Γνώσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰωάν. η', 32) ἢ «Ἐὰν ὁ Υἱὸς (τοῦ Θεοῦ) ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὅντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε» (Ἰωάν. η', 36), ὅσον καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος, ὅταν διεκήρυττεν «Ὁὗ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β' Κορ. γ', 17) ἢ «Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἐλευθέρωσε, στήκετε καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε» (Γαλ. ε', 1). Γιὰ τὴν πλειονότητα τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι οἱ κύριοι συνδιαμορφωτὲς τῆς Πολιτείας, ἡ ἐλευθερία αὐτὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀξιοποιῆται διὰ τῆς ἐκάστοτε ἐκλογῆς τοῦ «κρείττονος» καὶ «βελτίονος» ἀντὶ τοῦ «ἥσσονος» καὶ «χειρόνους».

10. Ἐπὶ ἐλεγόμενα

Ἡ προηγηθεῖσα σὲ 4 ἄρθρα μας κριτικὴ ἀξιολό-

γῆσις τοῦ μαυιφέστου τῶν κ.κ. Δ. Τσάτσου καὶ Κ. Τσουκαλᾶ κατέστησε φανερόν, ὅτι τοῦλάχιστον μέ-
σα στὰ πλαίσια τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλλάδος εἶναι
ἀστήρικτον τὸ αἶτημά τους περὶ ἐκκοσμικεύσεως
τῆς ἑλληνικῆς Πολιτείας, διότι εἶναι ὅλως ἀνεδα-
φικὴ ὁποιαδήποτε ἀξίωσις νὰ ἐξοβελισθοῦν ἐκ τοῦ
δημοκρατικοῦ πολιτειακοῦ γίνεσθαι τὰ προσδιο-
ρίζοντα τὴ βούλησι τοῦ κυριάρχου λαοῦ θρησκευ-
τικά «προνομικά», «προσυνταγματικά» καὶ «προ-
πολιτειακά» «πιστεύω» του. Ὁ ἀείμνηστος διακε-
κρυμένος δικαστῆς στὸ Δικαστήριον τῶν Εὐρω-
παϊκῶν Κοινοτήτων Κωνσταντῖνος Ν. Κακούρης,
κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ σὲ
Ἐπίτιμον Διδάκτορα τοῦ Νομικοῦ Τμήματος τοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁμιλήσας ἐπὶ τοῦ θέματος
«*Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Δικαστηρίου τῶν Εὐρωπαϊκῶν
Κοινοτήτων καὶ τὸ ἥθος τοῦ δικαστοῦ*», διεκέρυξε
τὰ ἑξῆς: «Ἄν ἡ πυκνότερη, ἡ πιὸ μεστὴ στιγμή τοῦ
φυσικοῦ εἶναι ἡ στιγμή πὸν φτάνει στὰ τελευταῖα
ὄρια τοῦ φυσικοῦ, πρὸς τὰ “μετὰ τὰ φυσικά”, τὰ
“ἐπέκεινα”. Ἔτσι καὶ γιὰ τὸν νομικό: ἡ πολὺτιμη, ἡ
πιὸ μεστὴ στιγμή του εἶναι ἡ στιγμή πὸν φτάνει στὰ
ὄρια πρὸς τὰ “μετὰ τὰ νομικά”». Στὸ τέλος τοῦ λό-
γου του ὁ ἀείμνηστος Κ. Κακούρης, ἀπευθυνόμε-
νος στοὺς φοιτητές, εἶπεν ὅτι, ὅταν ἕκαστος ἐξ
αὐτῶν λάβῃ τὸ πτυχίον του, κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ
Πρυτάνεως καθομολόγησίν του θὰ εἴπῃ, ἐκτὸς τῶν
ἄλλων: «*εἴ μοι σὺν ταῖς εὐχαῖς τῶν ἐμῶν διδασκά-
λων ὁ Θεὸς βοηθὸς ἐν τῇ βίῳ*».

Ὁ διαπρεπὴς δικαστής, χρησιμοποιῶν εὐαγγελ-
λικὴν γλῶσσαν, προσέθεσεν ὅτι ἐπιβάλλεται αὐτο-
κριτικὴ καὶ αὐτοεξετάσις τῶν ἐνηλίκων νομικῶν
στὸ «*Ταμειῖον*» τῆς συνειδήσεώς τους πρὸς διακρί-
βωσιν τοῦ ἐὰν πραγμάτωσαν μὲ συνέπειαν τὴν κα-
θομολόγησιν αὐτὴν (Νομικὸ Βῆμα, τόμος 40,
Μάιος-Ἰούνιος 1992, τεύχος 3, σσ. 465-466).

Ὁ ἴδιος δικαστής, κατὰ τὴν ἐπίσημη ὑποδοχὴν

του ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς Ἀκαδημίας
Ἀθηνῶν, ὁμιλήσας ἐπὶ τοῦ θέματος «*Τὸ Δικαστή-
ριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων ὡς συνταγμα-
τικὸ δικαστήριον*», στὸ τελευταῖο τμήμα τοῦ λόγου
του ἀναφέρθηκε εἰς «*τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη, νὰ διατη-
ρηθεῖ μέσα στὴν ἔννομη τάξιν ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸ
χῶρον τοῦ Ἀπόλυτου, μὲ τὴν Ἰδέαν τοῦ Δικαίου*». Μὲ
παρρησίαν τόνισε τὰ ἑξῆς: «*Παρ’ ὅλη ὅμως αὐτὴ
τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη, παραμένει ἓνα θεμελιῶδες γιὰ
τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ πρόβλημα, κληρονομημένον
ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ διαφωτισμοῦ: εἶναι ἡ ὑπερτρο-
φία τῆς νοησιαρχίας, τοῦ ρασιοναλισμοῦ, εἰς βάρος
τοῦ μυστικοῦ στοιχείου, τῆς μεταφυσικῆς ἀναζήτη-
σης, τῆς ἀνάγκης γιὰ ὀντολογικὴ μέθεξι στὴν
πραγματικότητα πὸν βρίσκεται ἐπέκεινα τοῦ Σύμ-
παντος, τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, τῆς ἀνάγκης
γιὰ ὀρθὴ θρησκευτικὴ τοποθέτηση. Σκέπτομαι
λοιπὸν ὅτι ἂν ἐπρόκειτο οἱ λαοὶ τοῦ Δυτικοῦ κό-
σμου νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ζοῦν μέσα στὸ στε-
γνὸ ρασιοναλιστικὸ καὶ ὠφελμιστικὸ κλίμα, ἢ ἀπὸ
ληξὴ ἴσως νὰ εἶναι ὅτι πλέον οὔτε τὰ Συνταγματικά
Δικαστήρια, πὸν σήμερον ἀποτελοῦν τὸ τελευταῖον
καταφύγιον, θὰ μποροῦν νὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν
Ἰδέαν τοῦ Δικαίου...*

»Εἶμαι βέβαιος ὅμως ὅτι οἱ λαοὶ τοῦ Δυτικοῦ
κόσμου θὰ ξαναβροῦν τὴ σωστὴ ἰσορροπία ἀνάμε-
σα στὸ ρασιοναλισμὸ, τὴ νοησιαρχία, καὶ στὸ πνευ-
ματικὸ πιστεύω, ἀφοῦ τὸ δοκιμάζουν διαρκῶς, μὲ
πικρὴ πείρα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος “οὐκ ἐπ’ ἄρτῳ μόνῳ
ζήσεται”» (Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 70,
ἔτος 1995, τεύχ. Β', σ. 384).

Θὰ ἦταν ἔνδειξις συγχύσεως τοῦ βάθους καὶ
τοῦ πλάτους τῶν ἐννοιῶν ὁ τυχὸν ἰσχυρισμὸς ὅτι οἱ
διακηρύξεις τοῦ ἐπιφανοῦς Ἑλλήνος δικαστοῦ ση-
μαίνουν ἀπειλὴν γιὰ τὴ δημοκρατία.

(Τέλος)